

अर्थशास्त्र
बी.ए. प्रथम वर्ष (सेमिस्टर II)

- डॉ. प्रज्ञा बागडे

व्याजाचे सिध्दांत
(Theories of Interest)

भांडवल हा उत्पादन प्रक्रियेतील एक महत्वाचा घटक आहे. भांडवलाशिवाय कुठल्याही वस्तूच्या उत्पादनाचा विचार अशक्य आहे. उत्पादकाजवळ पुरेसे भांडवल असल्याशिवाय तो वस्तूचे उत्पादन करू शकत नाही. जर उत्पादकाजवळ पुरेसे भांडवल नसेल तर त्याला इतरांकडून कर्ज घ्यावे लागते. भांडवलाच्या उपयोगाबद्दलचा मोबदला म्हणून भांडवलदाराला व्याज द्यावे लागते.

देशातील बचतीचे प्रमाण, भांडवलाची गुंतवणूक व देशाचे आर्थिक धोरण हे देखील व्याजदरावर अवलंबून असते.

व्याजाच्या व्याख्या

(Definition of Interest)

- १) केन्स यांच्या मते, “एका निश्चित कालावधीकरीता रोखतेचा त्याग केल्याबद्दलचे बक्षीस म्हणजे व्याज होय.”
- २) कार्वर - “भांडवलदाराला मिळणारे उत्पन्न म्हणजे व्याज होय.”
- ३) सेलिंगमन - “भांडवल कोषाच्या मोबदल्यात मिळणारे उत्पन्न म्हणजे व्याज होय.”
- ४) मेयर्स - “व्याज ही ऋणदेय निधीच्या उपयोगाबद्दल दिली जाणारी किंमत आहे.”

व्याजाचा कर्जाऊ रकमेचा सिध्दांत

(Loanable Funds Theory of Interest)

व्याजाचा कर्जाऊ रकमेचा सिध्दांत हा व्याजाचा ऋणयोग्य निधी सिध्दांत किंवा नवपरंपरावादी सिध्दांत किंवा उधार देय कोष सिध्दांत म्हणून ओळखला जातो. व्याजाच्या परंपरागत सिध्दांतातील दोष दूर करून स्वीडिश अर्थशास्त्रज्ञ नट विकसेल यांनी प्रतिपादन केला. त्यानंतर त्यात सुधारणा करण्याचे काम गुन्नार, मिरडाल, रॉबर्टसन ओहलिन, वायनर इत्यादी अर्थशास्त्रज्ञांनी केले.

कर्जाऊ रकमेच्या सिध्दांतानुसार व्याजाचा दर हा कर्जाऊ रकमेची मागणी व कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा यांचे संतुलनाने ठरतो. ज्या ठिकाणी मागणी व पुरवठा यांचे संतुलन साधल्या जाते त्या ठिकाणी व्याजाचा दर निर्धारित होतो. त्यासाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी व कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा या दोन्ही बाजूंचा विचार करणे आवश्यक ठरते.

कर्जाऊ रकमेची मागणी

(Demand of Loanable Fund)

कर्जाऊ रकमेची मागणी पुढील घटकांवर अवलंबून राहते.

१) गुंतवणूक

कारखानदार, व्यापारी वर्ग यांच्याकडून यंत्रसामुग्री, इमारत इत्यादी नवीन भांडवली वस्तूंच्या खरेदीसाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी केली जाते. ही कर्जाऊ रक्कम मिळविण्यासाठी द्याव्या लागणाऱ्या किमतीला व्याज असे म्हणतात. ही मागणी भांडवलाची सीमांत उत्पादकता व व्याजाचा दर यावर अवलंबून असते. उत्पादक या दोघांची तुलना करतात. जोपर्यंत भांडवलाची सीमांत उत्पादकता ही व्याजदरापेक्षा अधिक असते तो पर्यंतच उत्पादकाला गुंतवणूक करणे फायदेशीर असते. याउलट व्याज दर हा भांडवलाच्या सीमांत उत्पादकतेपेक्षा जास्त असेल तर गुंतवणूक करणे तोट्याचे असते.

यावरुन असे दिसून येते की व्याजदर कमी असल्यास गुंतवणुकीसाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी वाढते व व्याजदर जास्त असल्यास मागणी कमी होते.

२) उपभोग

घरगुती दैनंदिन उपभोगाच्या व चैनीच्या वस्तू खरेदी करण्यासाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी केली जाते. यात प्रामुख्याने टि.व्ही., फ्रीज, वाहतुकीची साधने इत्यादींचा समावेश होतो. ही मागणी सुद्धा व्याज दराच्या विरुद्ध दिशेने बदलते व्याज दर जास्त असल्यास उपभोगासाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी कमी असते. याउलट व्याज दर कमी असल्यास उपभोगासाठी कर्जाऊ रकमेची मागणी जास्त असते.

३) संग्रहण

काही व्यक्ती बचतीचा उपयोग कर्जासाठी करतात. तर काही व्यक्ती बचत ही स्वतःजवळ ठेवतात. या बचतीला संग्रहण म्हणतात. संग्रहण म्हणजे स्वतःजवळ असलेली रोख रक्कम होय. व्याजाचा दर जास्त असल्यास संग्रहणासाठी असलेली मागणी कमी राहिल व व्याज दर कमी असल्यास संग्रहणासाठी असलेली मागणी जास्त राहिल.

यावरुन असे दिसून येते की गुंतवणूक, उपभोग व संग्रहण या तिन्ही कार्यासाठी असलेली कर्जाऊ रकमेची मागणी ही व्याज दराच्या विरुद्ध दिशेने बदलते.

कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा

(Supply of Lovable Fund)

कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा पुढील घटकांवर अवलंबून असतो.

१) बचत

बचत हा कर्जाऊ रकमेच्या पुरवठ्याचा अत्यंत महत्वाचा घटक होय. उत्पनाचा जो भाग वर्तमान काळातील गरजांवर खर्च न करता भविष्यकालीन गरजांसाठी ठेवला जातो

त्याला बचत असे म्हणतात. दुसऱ्या शब्दात बचत म्हणजे उत्पन्नातून खर्च वजा करता शिल्लक राहणारी रक्कम. बचत ही व्याज दराच्या सम दिशेने बदलते. व्याजाचा दर जास्त असेल तर बचत जास्त केली जाते व व्याजाचा दर कमी असेल तर बचत कमी केली जाते. म्हणून बचतीचा वक्र हा धनात्मक असतो.

२) अधिकोष प्रत्यय

व्यापारी अधिकोष प्रत्यय निर्मितीद्वारे व्यापारी व उद्योजकांना कर्जाचा पुरवठा करीत असतात. हा पुरवठा व्याजदराच्या समदिशेने बदलतो. व्याज दर जास्त असेल तर अधिकोषाद्वारे जास्त प्रत्यय पुरवठा केला जातो व व्याज दर कमी असेल तर अधिकोषाद्वारे होणारा प्रत्यय पुरवठा कमी केला जातो.

३) असंग्रहण (अपसंग्रहण)

भूतकाळात केलेली बचत जर कर्जासाठी उपलब्ध करून दिली जात असते तर त्याला अ-संग्रहण असे म्हणतात. अ-संग्रहणाद्वारे होणारा कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा हा व्याजाच्या दरावर अवलंबून असतो. व्याजाचा दर जास्त असल्यास संग्रहित केलेला पैसा हा इतरांना कर्ज देण्यासाठी बाहेर काढला जातो. या उलट परिस्थितीत व्याजाचा दर हा कमी झाल्यास अ-संग्रहणाद्वारे होणारा कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा कमी राहिल.

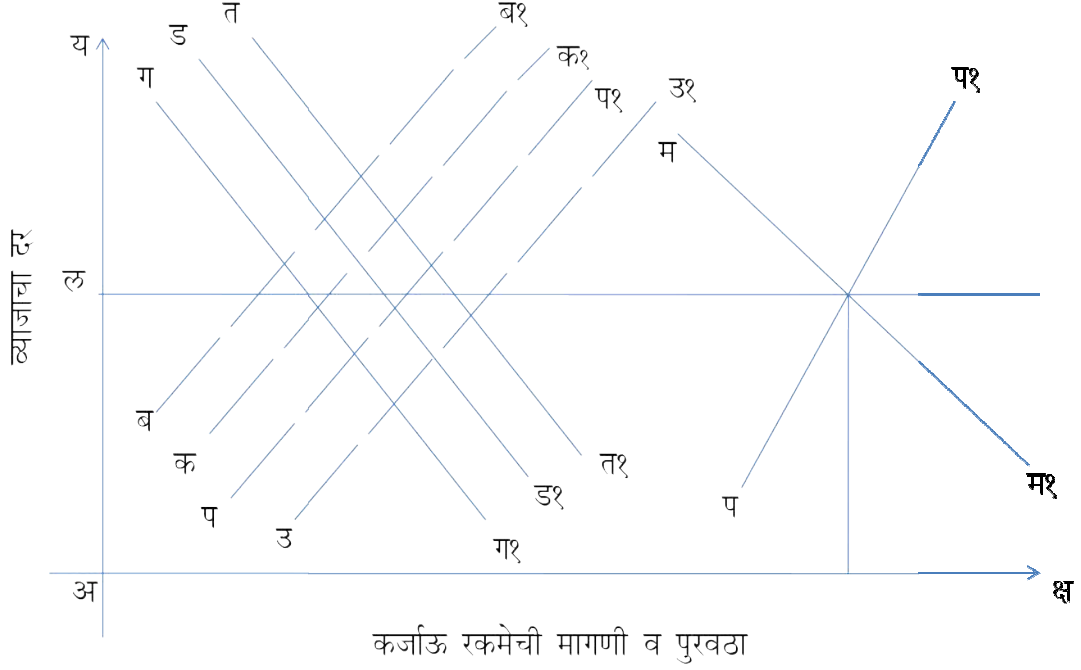
४) अप-गुंतवणूक

एखाद्या उद्योगातील गुंतविलेले भांडवल (स्थिर व चालू) काढून घेणे याला अप-गुंतवणूक असे म्हणतात. व्याजदर जास्त असेल तर अप-गुंतवणुकीद्वारे होणारा कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा जास्त राहतो व व्याजदर कमी असेल तर अप-गुंतवणुकीद्वारे होणारा कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा कमी राहतो म्हणजेच व्यापारी व उद्योगपती वाढलेल्या व्याजदराचा फायदा घेण्यासाठी अप-गुंतवणूक करून कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा करतात.

यावरून असे दिसून येते की, कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा हा व्याज दराच्या सम-दिशेने बदलतो.

मागणी - पुरवठ्याचे संतुलन

(Equilibrium of Demand and Supply)

वरील आकृतीत 'अक्ष' आसावर कर्जाऊ रकमेची मागणी व पुरवठा व 'अय' आसावर व्याजाचा दर घेतला आहे. आकृतीत गग_१ हा गुंतवणुकरीता मागणी दर्शविणारा वक्र आहे. डड, हा उपभोगाकरीता असणारी मागणी दर्शविणारा वक्र आहे. तत_१ हा संग्रहणाकरीता असणारी मागणी दर्शविणारा वक्र आहे. या तिन्ही वक्रांची बेरीज म्हणजेच एकूण कर्जाऊ रकमेसाठी असणारी मागणी दर्शविणारा वक्र मम, हा आहे.

ब ब_१ हा बचतीचा पुरवठा दर्शविणारा वक्र आहे. क क_१ हा अधिकोष प्रत्यय पुरवठा व क_१ आहे. प प_१ हा अप-गुंतवणूक पुरवठा दर्शविणारा व क्र_१ आहे. उ उ_१ हा

अप-संग्रहण पुरवठा वक्र आहे. या चारही पुरवठा वक्रांची बेरीज म्हणजे पप१ हा पुरवठा वक्र आहे हा वक्र एकूण कर्जाऊ रकमेचा पुरवठा दर्शवितो.

आकृतीत एकूण मागणी वक्र (म म_१) व एकूण पुरवठा वक्र (प प_१) यांचे 'स' या बिंदूत संतुलन प्रस्थापित झाले. या ठिकाणी 'अल' हा व्याजाचा दर निश्चित होऊन 'अन' एवढी कर्जाऊ रकमेची मागणी व पुरवठा आहे.

सिध्दांतावरील टीका

(Criticism)

१) वास्तविक (अमौद्रिक) आणि मौद्रिक घटक

या सिध्दांतात व्याजाच्या दरावर परिणाम करणारे वास्तविक आणि मौद्रिक घटकांचे एकत्रित आणून विवेचन केले आहे. कारण हे दोन्ही घटक परस्परांपासून अगदी भिन्न आहेत.

२) बचत केवळ व्याजदराचा परिणाम नाही

या सिध्दांतानुसार बचत केवळ व्याजाच्या दरावर अवलंबून असते. परंतु व्याजदरा व्यतीरिक्त कौटुंबिक जबाबदारी पार पाडण्यासाठी, भविष्यकालीन गरजांची तरतूद करण्यासाठी बचत केली जाते. व्यक्ती हा भविष्यकालीन गरजांची पूर्तता करण्यासाठी बचत करतांना व्याजाच्या दराचा विचार करित नाही. परंतु या सिध्दांतात याचे स्पष्टीकरण केले नाही.

३) उत्पन्न पातळीचा विचार नाही

बचत व गुंतवणूक या दोघांचा उत्पन्नावर परिणाम होत असतो. त्याचप्रमाणे उत्पन्नातील बदलाचा देखील बचत व गुंतवणुकीवर परिणाम होतो असे लार्ड केन्स यांचे मत आहे. जोपर्यंत उत्पन्नाची पातळी किती आहे हे माहित नसते तोपर्यंत व्याजदराचे

निर्धारण करता येत नाही. त्यामुळे व्याज दर हा उत्पन्नाच्या पातळीवर अवलंबून असतो हे स्पष्ट होते. परंतु या सिध्दांतात उत्पन्न पातळीचा विचार केला नाही.

४) संग्रहणाची कल्पना संदिग्ध

प्रा. केन्स यांच्या मते संग्रहणाची कल्पना ही भ्रामक, संदिग्ध आहे. मुद्रेच्या पुरवठ्यात संग्रहण व अप-संग्रहणामुळे वाढ किंवा घट (बदल) होऊ शकत नाही. असे केन्स यांचे मत आहे.

५) अवास्तविक गृहिते

या सिध्दांतात पूर्ण स्पर्धा, पूर्ण रोजगारीची पातळी, इत्यादी बाबी गृहित धरल्या आहेत. परंतु पूर्ण स्पर्धा व पूर्ण रोजगारी कधीही अस्तित्वात नसतात.

व्याजाचा रोखता अभिलाषा सिध्दांत

(Liquidity Preference Theory of Interest)

व्याजाच्या रोखता अभिलाषा सिध्दांतांचे प्रतिपादन लॉर्ड केन्स यांनी १९३६ मध्ये प्रकाशित केलेल्या “The General Theory of Employment, Interest and Money” या ग्रंथात केले आहे. केन्सच्या मतानुसार “व्याज ही शुध्द मौद्रिक घटना आहे.” व्याजाचे निर्धारण मुद्रेची मागणी व मुद्रेचा पुरवठा यांच्या संतुलनाने होते. या सिध्दांताला ‘रोखता अभिलाषा सिध्दांत’, ‘रोखता प्राधान्य सिध्दांत’, ‘तरलता अधिमान सिध्दांत इत्यादी नावाने ओळखले जाते.

व्याज म्हणजे काय ?

लॉर्ड केन्सच्या मते, “विशिष्ट कालावधीसाठी रोखतेचा त्याग केल्याबद्दलचा मोबदला म्हणजे व्याज होय.” लॉर्ड केन्स यांच्या मते रोख रक्कम जवळ बाळगण्याची तीव्र (अभिलाषा) ईच्छा म्हणजे ‘रोखता अभिलाषा’ होय. रोख पैसा नेहमी आपल्याजवळ असावा

असे प्रत्येक व्यक्तीला वाटत असते. ही प्रत्येक व्यक्तीची एक सहज प्रवृत्ती असते. कारण मुद्रेच्या सहाय्याने पाहिजे ती वस्तू पाहिजे तेव्हा खरेदी करता येते. त्यामुळे प्रत्येक व्यक्तीची रोख रक्कम आपल्या जवळ बाळगण्याची प्रवृत्ती असते. या प्रवृत्तीलाच रोखतेची अभिलाषा म्हणतात. व्यक्तीच्या या रोखतेच्या अभिलाषेला जिंकण्यासाठी काही मोबदला द्यावा लागतो. म्हणूनच रोखतेची अभिलाषा जिंकण्यासाठी द्यावा लागणारा मोबदला म्हणजे व्याज होय.

सिद्धांताची मांडणी

व्याजाच्या दराचे निर्धारण हे मुद्रेची मागणी व मुद्रेचा पुरवठा यांच्या संतुलनाने निश्चित होते म्हणूनच मुद्रेची मागणी व मुद्रेचा पुरवठा या दोन्ही बाजूचा विचार होणे आवश्यक आहे.

मुद्रेची/रोखतेची मागणी

(Demands of Money)

केन्सच्या मते मुद्रेची मागणी पुढील तीन हेतू साध्य करण्यासाठी केली जाते.

- १) व्यवहार हेतू
- २) तरतूद/दक्षता हेतू
- ३) परिकल्पन हेतू / सट्टेबाजीचा हेतू

१) व्यवहार हेतू

प्रत्येक व्यक्ती आपल्याजवळ नेहमी काही विशिष्ट प्रमाणात रोख रक्कम जवळ बाळगतो. कारण व्यक्तीला वेतन/पगार हा काही विशिष्ट कालावधीनंतरच मिळत असतो. कारण प्रत्येक व्यक्तीला आपल्या दैनंदिन व्यवहारातील गरजा पूर्ण करता याव्या हा त्यांचा उद्देश असतो. अशाच प्रकारे काही उद्योगपती, संस्थांना देखील दैनंदिन व्यवहार करण्यासाठी

काही प्रमाणात रोख रकमेची आवश्यकता असते. उदा. कच्चा मालाची खरेदी, मजुरांची मजुरी, इत्यादी व्यवहारासाठी रोख रक्कम जवळ बाळगावी लागते.

२) तरतूद /दक्षता हेतू

व्यक्तीचा भविष्यकाळ हा अनिश्चित असतो. त्यामुळे व्यक्तीला भविष्यकाळातील अनपेक्षित अडचणीसाठी रोख पैशाची तरतूद करून ठेवावी लागते. उदा. अपघात, आजारपण, मुलांची लग्न कार्ये. वृद्धापकाळ इत्यादी संकटांना तोंड देण्यासाठी व्यक्तीला पैशाची तरतूद करून ठेवावी लागते. याचप्रमाणे व्यापारी व उद्योगपती यांना उद्योगात भविष्यकाळात येणाऱ्या अनपेक्षित संकटांचा सामना करण्यासाठी रोख रकमेची आवश्यकता असते. उदा. उद्योगव्यवसायातील चोरी, आग लागणे इत्यादी.

३) परिकल्पन हेतू / सट्टेबाजीचा हेतू

लार्ड केन्स यांच्या मते परिकल्पन हेतू साठीच प्रामुख्याने रोख रकमेची मागणी केली जाते. व्याज दराच्या निर्धारणात परिकल्पन हेतूला महत्वपूर्ण स्थान आहे. भविष्यकाळात व्याजाच्या दरात काय बदल होतील हे निश्चितपणे सांगता येत नाही. त्यामुळे व्याजदरातील वाढीचा व घटीचा फायदा घेण्याच्या उद्देशाने काही रोख रक्कम स्वतःजवळ ठेवतात. यांना परिकल्पना हेतू असे म्हणतात. उदा. सरकारी रोखे, कंपन्यांचे शेअर्स इत्यादीच्या दरात होणाऱ्या बदलाचा फायदा मिळविण्यासाठी रोख पैसा जवळ बाळगावासा वाटतो. परिकल्पन हेतूसाठी होणारी मुद्रेची मागणी ही प्रामुख्याने व्याज दरावर अवलंबून असते. व्याजाचा दर जास्त असेल तर परिकल्पन हेतू साठी असणारी मुद्रेची मागणी कमी होते व व्याज दर कमी असेल तर परिकल्पन हेतूसाठी असणारी मुद्रेची मागणी जास्त केली जाते.

अशाप्रकारे व्यवहार हेतू, तरतूद हेतू व परिकल्पन हेतू या तिन्ही मिळून मुद्रेची मागणी निश्चित होते. त्यापैकी व्यवहार हेतू व तरतूद हेतू यासाठी होणाऱ्या मुद्रेच्या

मागणीवर व्याजाच्या दराचा फारसा परिणाम होत नाही. परंतु परिकल्पन हेतू साठी केली जाणारी मुदेची मागणी ही व्याजाच्या दरावर अवलंबून असते.

मुदेचा पुरवठा

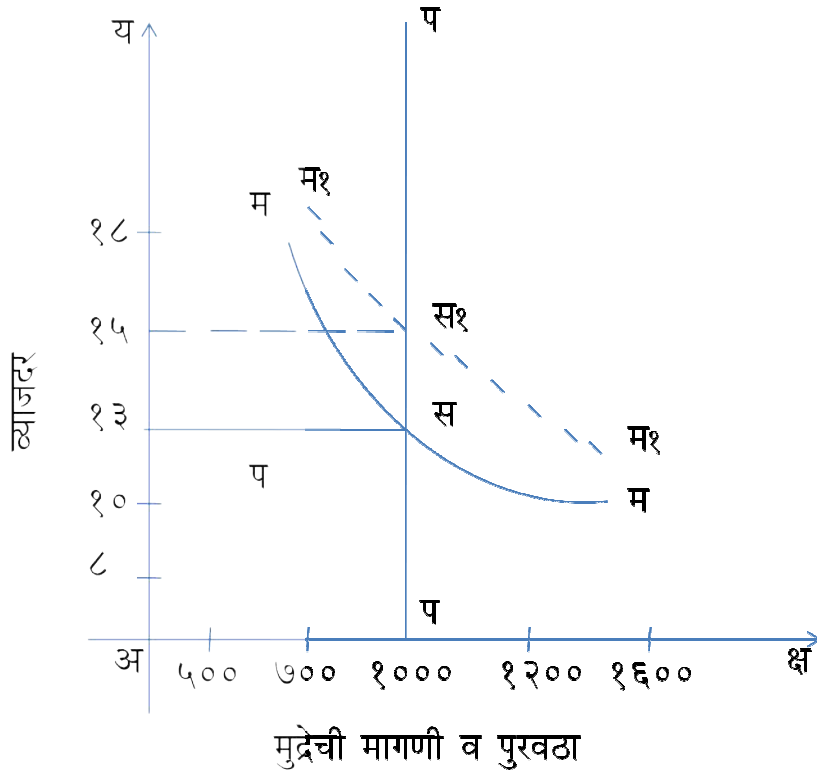
मुदेचा पुरवठा म्हणजे अर्थव्यवस्थेतील एकूण उपलब्ध मुद्रा परिमाण होय. मुदेच्या या एकूण पुरवठ्यात विधीग्राह्य मुद्रा व प्रत्यय मुद्रा यांचा समावेश होतो. विधीग्राह्य मुद्रा दोन प्रकारच्या असून त्यात धातुमुद्रा व पत्रमुद्रांचा समावेश होतो. धातुमुद्रेत प्रधान नाणी व गौण नाण्यांचा व पत्रमुद्रांचा समावेश होतो तर प्रत्यय मुद्रेत धनादेश (Cheque), अधिकोष विकर्ष (Bank Draft) इत्यादींचा समावेश होतो. मुदेचा पुरवठा वाढला तर व्याज दर कमी होतो व मुदेचा पुरवठा कमी झाला तर व्याज दर वाढतो. लार्ड केन्स यांच्या मते अल्पकाळात मुदेचा पुरवठा स्थिर असतो.

व्याजदराचे निर्धारण

मुदेची मागणी व मुदेचा पुरवठा यांच्या संतुलनाने व्याज दर निश्चित होतो. हे पुढील उदाहरणावरून स्पष्ट होते.

व्याजाचा दर	मुदेची मागणी	मुदेचा पुरवठा
१८ %	५०० कोटी रु.	१००० कोटी रु.
१५ %	७०० कोटी रु.	१००० कोटी रु.
१३ %	१००० कोटी रु.	१००० कोटी रु.
१० %	१२०० कोटी रु.	१००० कोटी रु.
८ %	१६०० कोटी रु.	१००० कोटी रु.

वरील उदाहरणावरून असे स्पष्ट होते की, व्याजाच्या दरात घट झाल्यास मुद्रेच्या मागणीत वाढ होते व व्याजाच्या दरात वाढ झाल्यास मुद्रेची मागणी कमी होते. परंतु या व्याजदराच्या वाढीचा व घटीचा मुद्रेच्या पुरवठ्यावर काहीही परिणाम होत नाही. मुद्रेचा पुरवठा स्थिर असतो. १३ % हाच व्याजाचा दर निश्चित होईल.

वरील आकृतीत 'अक्ष' आसावर मुद्रेची मागणी व पुरवठा व 'अय' आसावर व्याजाचा दर घेतला आहे. आकृतीत 'मम' हा मुद्रेच्या मागणीचा वक्र आहे व पप हा मुद्रेच्या पुरवठ्याचा वक्र आहे. पप हा पुरवठा वक्र 'अय' या आसाला समांतर आहे. याचाच अर्थ व्याजाच्या दराचा मुद्रेच्या पुरवठ्यावर कोणताच परिणाम होत नाही. व्याज दर हा स्थिर असतो. 'मम' हा मुद्रेच्या मागणी वक्र 'पप' या मुद्रेच्या पुरवठा वक्राला 'स' बिंदूत

स्पर्श करते. त्यामुळे 'स' हा संतुलन बिंदू होय. या बिंदूवर १३ % व्याजाचा दर असून १००० कोटी रु. मुद्रेची मागणी व पुरवठा आहे.

मुद्रेचा पुरवठा हा स्थिर असतांना मुद्रेच्या मागणी वाढ झाल्यास नवीन मागणी वक्र म_१म_२ तयार होतो हा नवीन मागणी 'पप' या पुरवठा वक्राला स_१ या बिंदूत स्पर्श करतो. या ठिकाणी १५ % व्याजाचा दर निश्चित होतो.

यावरून असे दिसून येते की मुद्रेचा पुरवठा स्थिर असतांना मुद्रेच्या मागणीत वाढ झाल्यास व्याजाच्या दरात सुध्दा वाढ होते.

सिध्दांतावरील टीका

(Criticism)

व्याजाच्या रोखता अभिलाषा सिध्दांतावर पुढील टीका करण्यात आल्या.

१) एकांगी सिध्दांत

केन्सने आपल्या सिध्दांतामध्ये केवळ मुद्रेच्या मागणीचा विचार केला आहे. मुद्रेचा पुरवठा हा स्थिर मानला आहे. त्यामुळे मुद्रेच्या पुरवठ्याचा व्याजदरावर होणारा परिणाम विचारात घेतला नाही. त्यामुळे हा सिध्दांत एकांगी आहे.

२) दिर्घकाळाचा विचार नाही

केन्स यांनी व्याजदराचे निर्धारण करतांना केवळ अल्पकाळाचाच विचार केला आहे. दिर्घकाळाकडे दुर्लक्ष केले आहे.

३) वास्तविक घटकांचा विचार नाही

व्याज दरावर बचत व भांडवलाची सीमांत उत्पादकता या घटकांचाही प्रभाव पडतो. परंतु केन्स यांनी या वास्तविक घटकांचा विचार केला नाही.

४) बचतीकडे दुर्लक्ष

केन्सने आपल्या सिद्धांतात बचतीकडे दुर्लक्ष केले आहे. वास्तविक पाहता रोखता ही बचतीतून प्राप्त होते. गुंतवणुकीपासून व्याज मिळविण्यासाठी बचत ही आवश्यकच असते. त्यामुळे बचत ही अत्यंत आवश्यक आहे.

५) व्यापार चक्राकडे दुर्लक्ष

केन्स यांनी आपल्या सिद्धांतात व्यापारचक्राचा (तेजी-मंदी) विचार केला नाही. तेजीच्या कालखंडात रोखता अभिलाषा कमी असते. अशा परिस्थितीत व्याजाचा दर हा कमी असायला पाहिजे. परंतु तेजीच्या काळात व्याजाचा दर हा जास्त असतो याउलट मंदीच्या काळात रोखता अभिलाषा जास्त असून सुध्दा व्याज दर कमी असतो.

वास्तविक पाहता रोखता अभिलाषा जास्त असतांना व्याजदर जास्त असतो व रोखता अभिलाषा कमी असतांना व्याज दर कमी असतो.

६) अपुरा सिद्धांत

केन्सच्या मुद्रेची मागणी ही केवळ तीन हेतूंसाठी (उद्देशासाठी) केली जाते. १) व्यवहार हेतू २) तरतूद हेतू ३) परिकल्पन हेतू. परंतु या तीन हेतूंशिवाय इतर हेतूंनी प्रेरित होऊन मुद्रेची मागणी केली जाते उदा. उपभोग, बचत इत्यादी यांचा विचार या सिद्धांतात केला नाही.

७) रोखता अभिलाषा संकल्पना अनुपयुक्त

रोखता अभिलाषा ही संकल्पना अनुपयुक्त आहे. या संकल्पनेमुळे सिद्धांतात विसंगती येते. व्यक्तीने जर अल्पकाळासाठी स्थिर ठेवीत पैसे गुंतविण्यास त्याला रोखता व व्याज दोन्हीची प्राप्ती होते.

८) अनिर्णित सिध्दांत

केन्सने आपल्या सिध्दांतात मुद्रेच्या मागणीला जास्त महत्व दिले आहे. परंतु मुद्रेची मागणी ही उत्पन्न पातळीवर अवलंबून असते. त्यामुळे उत्पन्नाची पातळी किती आहे हे समजल्याशिवाय मुद्रेची मागणी समजू शकत नाही. या सिध्दांतात उत्पन्न पातळीचा विचार केला नाही.

अपेक्षित प्रश्न

दिर्घोत्तरी प्रश्न

- १) व्याजाच्या कर्जाऊ रकमेच्या सिध्दांताचे स्पष्टीकरण करा.
- २) व्याजाच्या रोखता अभिलाषा सिध्दांताचे स्पष्टीकरण करा.

लघुत्तरी प्रश्न

- १) व्याजदराची संकल्पना स्पष्ट करा.
- २) ऋण योग्य निधी सिध्दांतात मुद्रेची मागणी कोणत्या कार्यासाठी केली जाते.
- ३) ऋण योग्य निधी सिद्धांतावरील टीका सांगा.
- ४) ऋणयोग्य निधीचा पुरवठा कोणत्या घटकांवर अवलंबून असतो.
- ५) व्याजाच्या रोखता अभिलाषा सिध्दांतात मुद्रेची मागणी कोणत्या हेतूसाठी केली जाते.
- ६) रोखता अभिलाषा सिद्धांतातील मुद्रेचा पुरवठा यावर टीप लिहा.
- ७) केन्सच्या रोखता अभिलाषा सिध्दांवरील टीका सांगा.